

NÉPRAJZI GYŰJTEMÉNY AZ UNITÁRIUS PARÓKIA UDVARÁN

Gyermekkorom felejthetetlen nyarait anyai nagyszüleim sóshalmi tanyáján, a Vásárhely-Kutasi pusztán töltöttem.

„Városi” gyerekként a tanyasi életmód varázslatos élményt jelentett minden alkalommal. Nagypám, idős M. Horváth Márton saját maga építette családjának a vert falú tanyát, a gazdasági udvart körülvevő istállókat, és maga ültette a tanya körül a szőlőtökeket, az ízletes termésű gyümölcsfákat a múlt század 20-as éveiben. Nevében az „M” a Markovics előnévre utal, mely a család délvidéki származását sejteti. Sajnos őt már nem ismerhettem meg, mert a születésem előtti évben, 63 éves korában meghalt. Tanyasi mamám szerint nagyon dolgoz, jó ember volt. A kulák-listára kerülés szegényét azonban nem tudta elviselni, és a két világháború viszontagságain meggyengült szíve meghasadt...

A mai napig megőriztem a tanyasi nyarak szép emlékét: a petróleumlámpás esti olvasások hangulatát, a vacsorára frissen fejt tej illatát, a kemencében sült kenyér és pite ízét, tanyasi mamám által a konyha és terasz földes padozatára locsolt gyönyörű nyolcas minták látványát, az ebéd utáni delelések hűvös csendjét a tisztaszobában, ahol csak a nagy falóra jelezte az idő múlását halk tik-takolással...

Nem feledem az állatok legeltetése közbeni nagy sétákat sem a pusztán, mezítláb a meleg porban és a szűrös tarlón unokatestvéreimmel, a három szöke Horváth fiúval. Forró nyári napokon, a horizont szélén még remegő délibábok is láttunk...

Emlékszem a Sóshalmi Olvasóköri (a KÖR-ben) összegyűlt tanyasi emberek jóízű beszélgetéseire, biliárdozás közbeni vidám évődéseire. Az olvasóköri elnöke, egyik meghatározó szervezője, életben tartója volt nagybátyám, édesanyám testvérbátyja, ahogy gazdátársai hívták: a pipás M. Horváth Márton, aki a Márton-napi disznóvágások éneklős esti vigasságain társaival együtt gyönyörűen citerázott...

A gyermekkor elmúlt...

Még egyetemista diákként, húszegynéhány éves koromban érdeklődésem a gyökereim felkutatása irányába fordult. Gondolom, ez a szakasz a legtöbb fiatalember életében elkövetkezik, amikor helyét keresi a világban, és a jelen megértéséhez a múltba tekint, miközben a jövő építéséhez muníciót keres.

Gyűjtőszünetedemhez az első lökést tanyasi mamám ajándéka adta...

Nászajándékba kaptuk azt a komatalat, amit még ő is az édesanyjától kapott, és még egy rézmozsarot, valamint egy pár réz gyertyatartót is mellé. Ezek a mai napig is velünk vannak, otthonunk megbecsült használati tárgyai. Már akkor is úgy éreztem, hogy ezeknek a tárgyaknak lelkük van, üzenetet, és valami folytonosságot közvetítenek a múltból. Készítést éreztem arra, hogy olyan további tárgyi emlékeket keressék a sóshalmi tanyavilágban, melyek hozzátartoztak nagyanyáink, nagyapáink mindennapi életéhez. Például a kenderfeldolgozás eszközeit: tilolókat, gerebeneket, rokkákat, motollákat. Azután a tanyák melléképületeiben, vásárhelyi gazdaházak padlásán, a görék mélyén még kallódó régi népleleti használati tárgyakat: favillát, marokszedőt, vajköpülőt, fa sórtartót, tálás fogast, saroktéskát, fatekenőt, kemencekocsit, sütőlapátot, kézi vetőgépet, cserépedényeket, köztük lekváros szilkét, arató kancsót, butellát, csíkmákszűrőt összegyűjtve és azok használatáról olvasva, lassan kirajzolódott előttem az elmúlt 50–100 év dolgos, egyszerű alföldi parasztembereinek az élete is. Gyűjtőíveken rögzítettem, melyik tárgyat honnan, mikor és kitől kaptam, és azok használatáról mit mondott a tulajdonosa. A gyűjtőívek mintapéldányát keresztapámtól, Lázár Ferenctől kaptam, aki a székkutasi iskola történelmettanáraként diákjaival szintén gyűjtötte a népi használati eszközöket. Sokat tanultam tőle is. A népi mesterségek, háztartások összegyűjtött eszközei között az egyik legértékesebb, egy működő szövőszék volt, melyen feleségem Erdélyből áttelepült „nagyanyója” még szőtt.

Amikor id. Haáz Sándor (1912–2007) neves erdélyi néprajzkutató rokonunk 1981-ben szemrevételezte a bővülő Völgy utcai gyűjteményem, a következő sorokkal ajánlotta a Kriterion Könyvkiadónál megjelent *Udvarhelyi varrottások* című néprajzi kiadványát:

„Berényi Károly doktor kedves és lelkes néprajzi gyűjtő szakorvosnak sok szeretettel jegyzem ide azt, hogy a szív és a lélek mellé tett igyekezet maradjon meg, s akkor hasznos valósággá válik népünk és művészetünk javára akár e gyűjtemény is! Szeretettel: H. Sanyi bácsi.”

Ezek a kedves sorok nagyon inspiráltak, mert írójuk hitelessége számomra megkérdőjelezhetetlen. A felvidéki származású, de Erdélyben letelepült Haáz családban nemcsak ő szentelte életét a székely magyar néplelet kuta-

tásának, hanem rajztanár édesapja, Haáz Rezső is, aki népművészeti gyűjteményével megteremtette Székelyudvarhely mai, városi múzeumának alapjait... és nem utolsósorban fia, ifj. Haáz Sándor a Homoród-menti magyar népdalok gyűjtésével és egész zenetanári életművével szintén a magyar népművészet megmentésén, zenei örökségünk továbbadásán munkálkodott. Nem véletlen, hogy a család háromgenerációs értékmentő tevékenysége már 2003-ban bekerült a magyar örökségek aranykönyvébe...

A bővülő kis néprajzi gyűjteményem azonban a Hódmezővásárhelyi Unitárius Parókia melléképületében kialakított „múzeumi helyet” az évek alatt lassan kinőtte.

Közben el is költöztünk az egyházi bér-lakásból, és a gyűjteményt nem volt hová vinnem...

Így azután 1995-ben a Tornyai János Múzeumnak ajánlottam fel ritkább darabjait. A Múzeum munkatársa válogathatott a népi használati eszközök között, és ki is választott vagy egy tucatot. Annak a vásárhelyi naív művésznek az egyik, Petőfi Sándort ábrázoló faszobrárt is átadtam Nagy Vera muzeológusnak, akinek életéről, munkásságáról éppen ő írt hiánypótló tanulmányt¹. A naív fáfaragó művész: Markovics Horváth Antal (1851–1933) ácsmester – szintén rokonunk, akinek számos további szobrárt is őrizi a Tornyai Múzeum.

A többi tárgy pedig az Árpád-utcai Népművészeti Tájházban kapott helyet. A tájház akkor működtetett keramikust, Török Ferenc fogadta be a gyűjteményt. Abban a reményben váltam meg kedves gyűjteményem darabjaitól, hogy egy gyerekeknek szervezett néprajzi szakkör keretein belül hasznosulnak ezek a múltidéző használati tárgyak...

Azután évek teltek el. Az egzisztenciateremtés, a bővülő család, a teljes elfoglaltságot követelő szép hivatás, valamint a rendszerváltás közéleti viharai feledtették a fiatalkori gyűjtőszünetedélyt.

De a napokban örömteli felfedezést tettem a szépen felújított tájház helyiségeiben sétálva. Gyűjteményem számos darabjával találkozhattam méltó környezetben!

A tájház mai házigazdája, Sonkoly Ágnes rendezvényszervező megnyugtatóan, hogy nem volt hiábavaló múltunk tárgyi emlékeinek megőrzése, hisz az érdeklődők rendszeresen találkozhatnak ezekkel a tárgyakkal a tájház nyitott, hagyományörző, városi rendezvényein. A diákok pedig szervezett formában próbálhatják ki a népi mesterségek kiállított eszközeit, miközben alapvető helytörténeti ismeretekre tesznek szert.

Ezek a tárgyak így válnak „hasznos valósággá”, így éltetik tovább a velünk élő hagyományt.

1. Juss. Vásárhelyi társadalomismereti és kulturális szemle, 1988. június, 12–15. old.